

izvirno znanstveno delo
prejeto: 2000-05-25

UDK 821.163.42'282:81'342.2

GOVOR SLUMA

Nataša VIVODA
HR-52420 Buzet, Goričica 24

IZVLEČEK

V članku so prikazana nekatere fonetske, morfološke in leksikalne lastnosti govora Sluma, vasi v Čičariji blizu slovenske državne meje. Od fonetskih lastnosti so prikazani samoglasniki in soglasniki slumskega govora, njihove spremembe in nekateri pojavi, povezani z njimi, kot tudi refleksi nekaterih praslovanskih glasov. Od morfoloških lastnosti so prikazani samostalniki, pridevniki, zaimki ter njihove sklanjatve, glagoli in njihove spregatve, glagolski čas in glagolski način. Na koncu so v sklopu leksikalnih lastnosti naštet nazivi za dele telesa, rastlin in domačih živali.

Ključne besede: *dialektologija, izgovorna fonetika, refleksi praslovanskih glasov, Čičarija, Hrvaška, Slum*

LA PARLATA DI SLUM

SINTESI

Nell'articolo si presentano le caratteristiche fonetiche, morfologiche e lessicali della parlata di Slum, un paese della Ciceria nei pressi del confine con la Slovenia. Fra le caratteristiche fonetiche sono presentate le vocali e le consonanti del dialetto, i mutamenti e i fenomeni ad esse collegati, nonché i riflessi di alcuni suoni protoslavi. Fra le caratteristiche morfologiche sono presentati sostantivi, aggettivi e pronomi e la loro declinazione, i verbi con le rispettive coniugazioni, i tempi e i modi. Infine, nell'ambito delle caratteristiche lessicali sono elencati i nomi di varie parti del corpo, di piante e animali domestici.

Parole chiave: *dialettologia, fonetica, riflessi di suoni protoslavi, Ciceria, Croazia, Slum*

UVOD

Tijekom mog studija kroatistike i komparativne slavistike na Filozofskom fakultetu u Ljubljani, posebnu pozornost posvetila sam dijalektologiji tj. proučavanju govora. Naročito su me zanimali buzetski govori. Prostor Buzetske kotline po mnogočemu je specifičan. Kao i u svim pograničnim mjestima, na ovom se području susreće nekoliko kultura, mentaliteta, i što je posebno zanimljivo, nekoliko govora. Svi se ovi elementi isprepliću i nemoguće ih je odvojiti.

Glede govora, na prostoru Bužeštine isprepliću se

hrvatski, čakavski i slovenski jezični elementi. U svojim proučavanjima uvijek nastojim istražiti sve te elemente i utvrditi njihovu zastupljenost u buzetskim govorima. Rezultati su uvijek isti i očekivani: iako se na ovom području koristi upitna zamjenica KAJ, koja je uzrokom što mnogi buzetske govore nazivaju kajkavskima, svi su govori u svojoj osnovi čakavski. Zbog velike blizine slovenskog govornog područja, u ovu su čakavsku bazu prodrli i mnogi slovenski jezični elementi, kao što je i razlikovanje otvorenih i zatvorenih glasova e i o. U svojim sam se proučavanjima zadržala na tri područja: na području fonetike, morfologije i rječnika.

FONETIKA

Pri svakom susretu s nekim novim govorom, uvijek valja najprije proučiti njegove glasove jer su glasovi osnova i temelj svakog jezika i govora. Posebno sam proučavala sustav samoglasnika i sustav suglasnika te ih uspoređivala s hrvatskim književnim jezikom. Oba su sustava redovito pokazivala zanimljiva obilježja i uvijek se pokazao da je samoglasnički sustav bogatiji od onoga u hrvatskom književnom jeziku te da su upravo ovdje najviše prisutna slovenska jezična obilježja (već prije spomenuto razlikovanje otvorenih i zatvorenih glasova e i o, ali i poznavanje poluglasnika ě u nekim govorima). Suglasnički je sustav uvijek bio siromašniji od onoga u hrvatskom književnom jeziku i bio je tipično čakavski jer buzetski govori ne poznaju glasove lj, đ i dž. Ali, i ovdje je poneki govor pokazivao svoje specifičnosti, pa npr. slumski govor, koji je prikazan u nastavku ovog članka, poznaje glas lj.

U sklopu proučavanja glasova, zanimali su me i refleksi starih glasova iz praslavenskog jezika koji su tijekom razvoja ostalih slavenskih jezika nestali ili su se reflektirali u neke druge glasove. Tako sam u svakom govoru proučila refleks jata, refleks praslavenskih nosnika ģ i ǵ, te poluglasnika ȝ i ǥ. Upravo su refleksi poluglasnika ȝ i ǥ bili ti koji su se u buzetskim govorima najrazličitije reflektirali.

MORFOLOGIJA

U sklopu morfološkog proučavanja, posebnu sam pozornost posvetila sklonidbama ili deklinacijama. Zanimali su me tipovi sklonidbe koji postoje u pojedinim govorima, a posebice sklonidbeni nastavci. Željela sam utvrditi pokazuju li postojeći nastavci pravilan refleks nastavka iz praslavenskog jezika, čuvaju li se neki arhaični nastavci koji su već stoljećima nepromjenjeni, te postoje li neke posebnosti ili specifičnosti koje se pojavljuju samo na ovom području. Osim sklonidbe imenica, proučavala sam i sklonidbu pridjeva i sklonidbu osnovnih vrsta zamjenica. Veliko područje svakog govora čine i glagoli. Mene je zanimala konjugacija glagola kao i glagolski oblici i vremena koji su još uvijek prisutni u određenom govoru. Pokazalo se da buzetski govori poznaju samo one oblike i vremena koji se koriste u svakodnevnoj komunikaciji. Tako nisam našla na primjere poznavanja aorista i imperfekta, koji su još uvijek prisutni u hrvatskom književnom jeziku, jer se ti oblici u dijalektima više ne koriste. Doduše, svi buzetski govori poznaju aorist pomoćnog glagola biti, ali on se koristi isključivo za tvorbu kondicionala. I konjugacije glagola često pokazuju svoje specifičnosti, a pri prezentu, u 3. licu množine, ponovo se vidi utjecaj slovenskih govora.

Od nepromjenjivih riječi posebno zanimljivima pokazali su se uzvici za dozivanje životinja (krava, ovaca, mačaka i pasa).

RJEČNIK

Dijalekti nemaju bogat rječnik kao što to ima književni jezik. Svaki književni jezik ima bogatu terminologiju te razvijen rječnik pojedinih struka. U govorima nailazimo na one riječi koje se koriste u svakodnevnom govoru. Problem nastaje, jer, zbog utjecaja medija i još nekih čimbenika, u naše govore prodiere sve više riječi iz hrvatskog književnog jezika koje na taj način potiskuju stare, arhaične i posebno zanimljive riječi. Ipak, te se riječi još uvijek mogu pronaći kod starijih govornika, ali ih treba prizvati u njihovo sjećanje, podsjetiti ih na njih. Nekim je starim riječima vrlo teško odrediti podrijetlo. Inače, u svojim se proučavanjima nisam bavila istraživanjem podrijetla riječi, odnosno etimologijom, jer je to vrlo široko područje i zahtijeva duboku i podrobnu analizu, dok sam ja željela ukratko predstaviti pojedini govor. Ipak, bilo je lako zaključiti da većina riječi potječe iz hrvatskog, slovenskog ili talijanskog jezika, a postoje i riječi koje su ostale netaknute još iz praslavenskog jezika (npr. *objisto* za bubreg). Nažalost, ove potonje pamte samo oni najstariji govornici.

U početku su me naročito zanimali nazivi za dijelove vozova i plugova, no ubrzo se pokazalo da je vrlo teško naći govornika koji bi te nazive znao, budući da se ni vozovi ni plugovi već odavno ne koriste (barem ne oni najstariji tipovi), a time su i nazivi za njihove dijelove pali u zaborav. Stoga sam se više zadržala na nazivima za biljke, žitarice, domaće životinje, nazive dijelova tijela. Te su riječi još uvijek u svakodnevnoj uporabi, pa je sada i najbolje vrijeme da se zapišu i na taj način sačuvaju od zaborava koji im prijeti zbog prodiranja riječi iz književnog jezika. To se najbolje pokazalo u primjeru riječi "trepavica". Naime, nijedan obrađeni govor ne poznaje poseban naziv za taj dio lica, već koriste ili riječ iz hrvatskog književnog jezika, ili riječ iz talijanskog jezika. Sve sam riječi potražila u govorima pomoću slika koje prikazuju traženi pojam, a riječi sam samo nabrojila te na njima označila iktus, tj. mjesto naglaska, ali ne i vrstu naglaska. Nisam se upuštala u akcentuaciju riječi jer je to široko i zahtjevno područje, a postoji i razlika u naglašavanju između mlađih i starijih govornika, pa je teško odrediti pravo stanje.

U ovom će članku biti prikazan govor Sluma, jednog od pograničnih sela Bužeštine. Tu će se najbolje vidjeti već prije spomenute specifičnosti buzetskih govora, utvrditi koliki je utjecaj slovenskoga jezika, odnosno, koliko lokalno stanovništvo danas čuva svoj autohtoni govor.

Slum je zatvoreno selo u kraskom polju iznad ruba Čićarije (zbog pripadnosti Čićariji, Matečki govor Sluma svrstava u čakavsko-slovenske govore, ali u dičsku grupu, dok ostale govore Bužeštine svrstava u buzetsku grupu čakavsko - slovenskih govora). Po popisu pučanstva iz 1910. g. Slum je imao 364 stanovnika, a danas ih ima samo 35. Slum je jedno od onih sela iz kojeg se

stanovništvo neprestano iseljava, jer je prilično udaljen od grada, planinsko je selo, okruženo uglavnom kršem i zato je tamo vrlo teško preživjeti. Stanovništvo koje je preostalo (uglavnom stariji ljudi) bavi se pretežno stočarstvom, obrađenih poljoprivrednih površina ima jako malo zbog nepristupačnog i kršovitog terena. Ovo je selo nekad bilo samostalna župa, imala je i svoju školu, danas je dio župe Lanišće, a škola je već godinama zatvorena. U Slumu postoje danas 4 prezimena: Posedel, Božić, FINDERLE i Zlatić. Nadimci u Slumu su: Pučeti, Marko, Tončić, Grandovi, Petrovi, Matolinovi. Za govor Sluma informatorica je bila gđa Zlata Marzzi, rođena Posedel (r. 1950.), po zanimanju je ekonomistica. Rođena je u Slumu, roditelji su joj iz Sluma, ali su se rano preselili u Buzet. Gospođa Marzzi danas živi i radi u Buzetu.

Prikazat ću fonetska, morfološka i leksička obilježja slumskog govora.

FONETSKA OBILJEŽJA

VOKALI

VOKAL A

Iako dosta teško, u govoru Sluma može se još danas zamijetiti razlika između dugog i kratkog glasa a. Dugi se glas a izgovara pomalo "rastegnuto": *zlátô* - zlato, blátô - blátô, trava - *tráva*, tata - *čáca*, *čca*. Kratki glas a istovjetan je književnome glasu a, a slumski govor ne poznaje prijelaze glasa a u o ili u diftonge, osim kod 1. lica prezenta pomoćnog glagola biti koji glasi *jas sôn* (sličan primjer nalazimo i kod govora Sv. Martina, radi se o tendenciji prijelaza dugoga glasa a u o). Od starog *ē* ne nastaje a, već se uglavnom javlja e. Dugi se glas a još čuva (međutim razlika je gotovo neprimjetna, što dokazuje da je samo pitanje vremena kad će i ova opozicija nestati kao što je nestala iz ostalih buzetskih govora): glava - *gláva*, grad - *grád*. Evo još nekoliko primjera glasa a: *dva*, *stvar*, *par*, *prašat*, *jája*, *klas*...

VOKAL E

Govor Sluma ne poznaje opoziciju dugog i kratkog glasa e, a isto tako teško razlikuje otvoreno i zatvoreno e. Ta otvorenost, odnosno zatvorenost najbolje je vidljiva u naglašenim slogovima *těta*, *běle*, *pět*, *lět*, *mět*, *dělo*, *děvet*, *medvěd*, *dětelina*, *děsct*... U ovom se govoru e nikad ne realizira kao diftong. Stari praslavenski nazal *ę* daje e koje može biti i zatvoreno i otvoreno: *peděst*, *pět*, *rěp*, *měso*, *měsoč*, *imě*, *těloč*, *zějik* (jezik)... Kao što vidimo iz ovih primjera, naglasno je mjesto u slumskom govoru pomaknuto u lijevo (ima nekoliko primjera u kojima je naglasak ostao na zadnjem slogu, ali oni su rijetki npr. *medvěd*). Na tu je pojavu upozorio još Ribarić u svojim proučavanjima. To znači

da u slumskom govoru više nema ni čakavskog akuta. U Slumu kažu *žěna*, *sěstra*. Evo još nekoliko primjera s glasom e: *pučēt* (početi), *žet*, *vesělje*, *plěsat*, *stězat*, *šes*...

VOKAL I

Glas i je kratak glas, čisti, nema opozicije dug - kratak i izgovara se isto kao književno i: *riža*, *kuritô*, *dím*... Redukcije nisu poznate (*trinájs*). I taj glas u nekim je primjerima ostatak praslavenskog jerija (y): *stire*, *kulíkô*. U Slumu infinitiv nema krajnje i: *rěč*, *guvřet*... Imperativ ima krajnje i: *rěci*, *pěci*, *pěcite*...

VOKAL O

U govoru Sluma ne postoji dugo i kratko o, ali zato još uvijek možemo naći zatvoreno *o* i otvoreno *o*. No, i ovdje nam se javlja situacija slična glasu e: ta razlika sve više blijedi i najlakše se zamjećuje u naglašenim slogovima: *môj*, *nôs*, *vôda*, *pggáča*, *potók*, *rôka*... Primjećujem da se zatvoreno *o* puno bolje čuva od otvorenog glasa *o*. Poznaju i neke redukcije vokala *o*, i to *o* > *ə* > e: *kljěbăk*, ili *o* > u *lupáta* (ali pogača se kaže *pggáča* - dakle ta se redukcija javlja samo u nekim primjerima, a ne dosljedno). Praslavenski nazal *o* može ponekad dati *o*: *rôka*, *gôba*, ali o tome ću pisati kasnije. Slumski govor ne poznaje diftonge, pa tako ni dugo o ne daje diftong. *O* koji nije pod naglaskom može se reducirati u u: *dulěnji* (donji), *gurěnji* (gornji), *utrók* (dijete), *jdřvo* (u posljednjem primjeru ova redukcija nije provedena, vjerojatno zato što se već ispred u reducirao u *ə*).

VOKAL U

U slumskom govoru nalazimo samo jedan glas u koji je isti kao i u književnom jeziku, ali u ovom se govoru on često reducira u poluglasnik *ə*. Taj se poluglasnik izgovara isto kao i poluglasnik u slovenskim govorima: *vôh*, *škátôla*, *krôh*, *môha*, *dôša*, *kapôš*, *kljěbăcič*. Vokalno *l* dalo je u: *búha*, *jábuka*, *vuk*, *mučěť*... Ostalih posebnosti nema.

REFLEKS Ě

U govoru Sluma *ě* može dati ikavski ili ekavski refleks. Zato i taj govor uvrstavamo u skupinu ikavsko-ekavskih govora. No, ikavskih refleksa ima vrlo malo. Budući da ovaj govor graniči sa slovenskim govorima, vjerojatno zbog toga ima više ekavskih refleksa. Ispred glasova *k*, *g*, *h* nalazimo i ikavski i ekavski refleks *ě*: *mlěko*, *sikřa*, *sněh*, *brěh*, *člôvek*... Ispred glasova *d*, *t*, *n*, *s*, *z*, *r*, *l* refleks *ě* također može biti ekavski ili ikavski, ali ekavski prevladava: *měsoč*, *rěka*, *stěna*, *lětit*, *gôret*, *zělet*, *lěto*, *susěť*... Ispred glasova *c*, *č*, *ć*, *ž*, *š*, *j* našla sam samo ekavski refleks *ě*: *bězat*, *svěča*... Ispred

glasova *b, p, m, v* nalazimo većinom ekavski refleksi *ě*, a ikavski se javlja tek iznimno: *crěvō* (crijevo), *sěmę*, *těmę*, *divđjka* (djevojka). Ispred glasovnih skupova *zd, st, tk, tv* dosljedno nalazimo ekavski refleksi: *nevěsta*, *zvězda*, *město*...

Navedeni primjeri dokazuju da u govoru Sluma prevladava ekavski refleksi *ě*, no, budući da postoji i ikavski refleksi taj govor treba uvrstiti u ikavsko-ekavske govore.

REFLEKS NAZALA *ǫ*

U govoru Sluma postoje dva refleksa nazala *ǫ*: on je mogao dati *u* ili *o* (najčešće se radi o zatvorenom glasu *ǫ*): *muka* < *mǫka* < *mǔka*, *gljiva* < *gǫba* < *gǔba*, *zub* < *zǫb* < *zub*, *ruka* < *rǫka* < *rǔka*. Ostalih posebnosti u svezi s ovim glasom nema.

REFLEKS NAZALA *ę*

Nazal *ę* se denazalizirao u vokal *e* koji može biti i otvoren i zatvoren: *zět*, *pámęt*, *děvęt*, *děsęt*. Ostalih posebnosti nema, a također nema ni drugačijih refleksa iza glasova *č, ž, j*.

REFLEKS GLASA *y*

Stari praslavenski *y* uvijek daje vokal *i*: *dím*, *stírę*. Ostalih posebnosti nema.

REFLEKSI POLUGLASNIKA

U govoru Sluma, osnovni refleksi za stare poluglasnike je vokal *o* (može biti i otvoren i zatvoren, ali češće nailazimo na zatvoreno *ǫ*): *sědǫn*, *kǫšǫlj*, *pětok*, *prǫsg*... Osim ovih primjera naišla sam i na jedan primjer u kojem se javlja vokal *a*: *dǫš* < *daš* (kiša). Mislim da je ovo usamljeni primjer pa se može reći da u govoru Sluma poluglasnici daju vokal *o*.

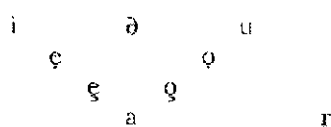
VOKALNO *l*

Vokalno *l* dalo je vokal *u*: *vǫna* > *vǔna*, *bǫha* > *bǔha*, *žǫt* > *žut*, *jǫbǫko* > *jǫbuka*, *dǫg* > *duh*, *pǫn* > *pun*.

VOKALNO *r*

Vokalno *r* pojavljuje se u svim položajima i uvijek bez popratnih vokala: *krv*, *prǫs*, *vǫba*, *bǫzǫ*, *zǫnǫ*, *tǫn*, *umǫv*...

VOKALNI SUSTAV GOVORA SLUMA

Iz ovog je vokalnog sustava vidljivo kako slumski govor poznaje 8 vokala, a od toga se čak 5 vokala razlikuje od onih u književnom jeziku.

KONSONANTIZAM

GLAS *l* NA KRAJU RIJEČI

Slumski govor ne čuva krajnje *l* u riječima. Ponekad taj *l* jednostavno ispadne, a samoglasnik koji stoji ispred njega dobije dužinu: *du*: (dol), *vu*: (vol). Ako glas *l* ne ispadne, onda se zamjenjuje glasom *v*: *vídǫv*, *guvǫrǫv*, *dělav*. Kod glagolskog pridjeva radnog za ženski i srednji rod, gdje *l* više nije na kraju, on je sačuvan: *dělatǫ*, *dělatǫ*... I kod umanjena imenica koje su završavale na *l*, *l* ostaje sačuvan: *vu*: - *vutǫč*. Kod glagolskog pridjeva radnog za muški rod, *l* na kraju riječi može ispasti: *rěkp* - ž.r. *rěkla*.

GLAS *m* NA KRAJU RIJEČI

Glas *m* na kraju riječi prelazi u *n*. To se najbolje vidi kod prezenta za prvo lice jednine: *vídǫn*, *glěđǫn*, *sěđǫn*, a isto je i kod imenica gdje *m* dolazi na kraju: *Vězǫn* (Uskrs). Ako riječ završava korijenskim glasom *m*, on je sačuvan: *kum*, *dim*, *pǫtm*. Ispred glasova *p* i *b* *m* također prelazi u glas *n*. Ovo je tipično čakavsko obilježje.

GLAS *nj*

Glas *nj* sačuvan je i izgovara se uglavnom kao *n*: *nǫva*, *lǫnǫski*. Kad taj glas dolazi na kraju riječi, izgovara se isto kao književni glas *nj*: *kǫnj*. U slumskom govoru ne nalazimo depalatalizaciju glasa *nj*.

GLAS *lj*

Slumski govor uglavnom čuva glas *lj*: *krǫlj*, *ǫlję*, *pǫlję*, *něđěljǫ*, *věšěvlję*, *kǫšǫlj*. Taj se glas izgovara isto kao i književno *lj*, mada bismo prije očekivali izgovor poput slovenskoga *l + j*. Kako su svi čakavski govori glas *lj* pretvorili u *j*, vrlo me iznenadilo što sam *lj* naišla u govoru Sluma koji je u svojoj bazi čakavski. Budući da se izgovara isto kao i književno *lj*, vjerojatno su ga sa sobom donijeli štokavski doseljenici koji su se ovdje doselili bježeći pred Turcima, pa je ostao sačuvan do danas.

GLAS *č*

Glas se *č* čuva, a izgovor je bliži glasu *t*: *ǫča*, *sčǫn* (karanfil), *čǫkula*... Glasovni skupovi *skj* i *stj* također daju glas *šč*: *kusčǫca*.

GLAS *j*

U slumskom govoru imperativi čuvaju glas *j*: *pij*.

Glas *j* jasno se izgovara i u komparativima koji završavaju na *-ji*: *pametniji*. Kako smo već prije vidjeli, slumski govor poznaje glas *lj*, pa stoga nema zamjene glasom *j*, jer se svuda čuva i epentetsko *f*. Također govor sela Sluma gotovo da ne poznaje protetsku funkciju glasa *j*, a on se može pojaviti u toj ulozi samo ispred samoglasnika *e*: npr. *jes* (jesti). Ispred glasa *i* proteze nema pa se izgovara npr. *igla*. Oblici ličnih zamjenica za 3. lice množine sačuvani su samo u dužim oblicima, tako da se umjesto njih ne pojavljuje *j*. U Slumu kažu npr. *Vidin njih*. Stari glasovni skup *dj* dao je u većini primjera *j*: *mláji*, *rójen*, ali se ponekad javlja i *d*: *andelič*, no taj se glas izgovara vrlo meko, dakle poput *d'*.

GLAS K

Glas *k* izgovara se u slumskom govoru kao velarno - zatvorni glas *kúharica*, *rdka*. Ostalih posebnosti nema, osim prijelaza glasa *k* u *h* u riječi *nokat*, koji u Slumu izgovaraju kao *nóhok* G. *nóhta*.

GLAS G

Glas se izgovara velarno: *óggnj*. Na kraju riječi glas *g* uvijek prelazi u glas *h*: *vráh*, *spáh*. Ostalih posebnosti u ovom govoru nema.

GLAS H

Glas *h* nalazimo u različitim položajima. Uvijek se izgovara čisto, isto kao i književni glas *h*. Nalazimo ga i na kraju riječi gdje dolazi umjesto glasa *g*. Ne postoje promjene ovog glasa: *médih*, *gréh*, *sméh*, *múha*, *hrvácki*, *vóh*, *kúhat*...

GLAS C

U govoru Sluma postoji glas *c* i izgovara se isto kao i književno *c*: *mésoc*, *téloc*... Glasovni skup *ts* dao je *c*: *hrvatski* > *hrvácki*. Glasovni je skup *st* sačuvan, tako da nema prijelaza u glas *c*: *stékl*.

GLAS Č

Glas *č* izgovara se tvrdo, poput književnog glasa *č*, i vrlo se dobro čuje razlika između glasova *č* i *ć* (nikad na dolazi do zamjene ta dva glasa). Glasovni skup *ps* daje *č*: *čgnica* < *psenica*, a skup *cr* daje *čr*: *črn*. Primjeri: *máčok*, *máčka*, *čélo*, *člôvek*...

GLAS Š

U govoru Sluma glas *š* je glas tvrda izgovora: *náš*, *spáh* (uže), *škátla* (kutija). Sačuvan je i u glasovnom skupu *št* koji je ovdje refleks za stari glasovni skup *čt*: *pušten* < *pošten*, *stét* < *čet*. *Š* može biti zamjena za ta-

lijanski *s* i *ss* (*fěsta*, *bórsa*, *šóldi*). Međutim, u slumskom govoru ima manje talijanizama nego u ostalim bužet-skim govorima. To je vjerojatno uvjetovano samim položajem Sluma, koji je malo planinsko selo u neposrednoj blizini slovenske granice. Zato umjesto talijanskih riječi imamo dosta riječi preuzetih iz slovenskog jezika npr. *gózd* (šuma).

GLAS F

Glas *f* izgovara se kao i književno *f*. Ne poznaju prijelaz ovog glasa u neke druge glasove: *faméja* (obitelj), *fábrika*, *kafé*...

GLAS V

U slumskom govoru početno *v* otpada ili prelazi u glas *u*: *udovica*, *ráhoc*, *zét* (uzeti). Postoji i protetsko *v* na početku riječi, i to ispred glasa *u* ili njegovog reduciranog oblika *ə*: *vósta* (usta), *vóh* (uho). U slumskom su govoru proteze prilično rijetke (i protetsko *v* i protetsko *j*). Glas *v* može ispasti u nekim suglasničkim skupovima: *trt* (tvrđ), *štíti* (četvrti).

GLASOVI D I T

Glasovi *d* i *t* također su dobro sačuvani. Ne postoje nikakve posebnosti, osim što glas *d* na kraju riječi prelazi u *t*: *rét* (red). Evo nekoliko primjera u kojima se nalaze glasovi *d* i *t*: *putkóva*, *dóma*, *sedunájs* (sedamnaest), *glédát*, *télo* (tijelo)...

GLAS Ž

Glas *ž* izgovara se isto kao i u književnom jeziku, tvrdo i čisto: *žlícá*, *žába*, *žrěbe* (ždrijebe). Na kraju riječi *ž* prelazi u *s*.

ZVUČNI SUGLASNICI NA KRAJU RIJEČI

Vrijedi pravilo da zvučni suglasnici na kraju riječi prelaze u svoje bezvučne parnjake: *d* prelazi u *t*, *ž* u *s*, *b* u *p*... Samo glas *g* ne prelazi u svoj bezvučni parnjak *k*, već prelazi u glas *h*. Evo nekoliko primjera koji će potkrijepiti ovu tvrdnju: *grát*, *gróp*, *pót*, *bréh*, *snéh*...

GLASOVNI SKUPOVI U SLUMSKOM GOVORU

- glasovni skup *čr* je sačuvan: *črv*, *črn*, *črnica* (modrica)
- za glasovni skup *mn* nisam naišla na primjere u kojima bi se on pojavljivao. Za 17 kažu *sedunájs* (*m* je ispao). U rječniku koji sam ja uspjela prikupiti taj se glasovni skup nije ni jednom pojavio.
- glasovni skupovi *nk* i *ng* izgovaraju se *ηk* i *ηg*: *an-gúrja* (lubenica) *gηja*

- glasovni skupovi *kl* i *gl* su sačuvani: *kleščę, ględat*
- glasovni skup *st* je sačuvan: *stęklę*
- glasovni skupovi *zr* i *zdr* su sačuvani: *zręv, zdręvje*

DODAVANJE GLASOVA

U govoru Sluma na kraju pojedinih riječi, osobito priloga, nalazimo glas *r*: *nikāmęr, pęnjęr* (poslije). Taj glas označava povratnost i nastao je od praslavenskog *že* (*ž* je u praslavenskom jeziku, između dva vokala od kojih je drugi bio *e*, prešao u *r*). Tu pojavu danas nalazimo u slovenskim govorima.

Na kraju ovog pregleda suglasnika, prilažem slumski suglasnički sustav.

SUGLASNIČKI SUSTAV SLUMSKOG GOVORA

USNENICI	b, p, m
ZUBNOUSNENIC	v, f
(ZUBNO)DESNICI	d, t, n, c, z, s, r, l
PREDNEPČANICI	č, ž, š
NEPČANICI	lj, j, nj, đ (đ)
JEDRENICI	k, g, h

MORFOLOŠKA OBILJEŽJA

DEKLINACIJA ILI SKLONIDBA IMENICA

DEKLINACIJA IMENICA O - OSNOVE

Po ovom se tipu sklonidbe sklanjaju imenice muškog roda koje završavaju konsonantom, te imenice srednjeg roda. Evo nekoliko primjera:

ŽIVO

jd.	mn.
N. bręk	N. bręke
G. bręka	G. bręke
D. bręke	D. brękę
A. bręka	A. bręke
V. = N	V. = N
L. bręke	L. brękah/ brękima
I. brękę	I. brękah/ brękima

NEŽIVO

jd.	mn.
N. batęn	N. batęni
G. batęna	G. batęni
D. batęne	D. batęnę
A. batęn	A. batęne
V. = N	V. = N
L. batęne	L. batęneh
I. batęnę	I. batęni/batęnima

SREDNJI ROD

N. męsto	N. męsta
G. męsta	G. męsta
D. męste	D. męstę
A. męsto	A. męsta
V. = N	V. = N
L. męste	L. męstęh
I. męstę	I. męstima

Prvo što se uočava pri slumskom tipu deklinacije jest isto mjesto naglaska u svim primjerima. Dakle, pri dekliniranju se naglasak ne pomiče. Vidimo da su N i G množine izjednačeni. Na ovom sam mjestu očekivala nulti nastavak, jer se on pojavljuje i u slovenskom jeziku (a slumski govor ima mnogo slovenskih obilježja). U L i I množine nalazimo dvojake nastavke *-ah, -eh, -ih* ili *-ima*. Informator tvrdi da su u slumskom govoru ustaljena oba oblika te da se podjednako koriste, ali nastavci *-ah, -eh, -ih* zapravo su pravi stari nastavci i njih ističem kao tipične značajke za govor Sluma. Nastavak *-ima* preuzet je iz književnog jezika koji utječe i na taj govor. Vrijedi kategorija živosti: za živo A i G jd. su izjednačeni, a za neživo N i A jd.

Možemo zaključiti da u govoru Sluma, ova "muška deklinacija" ima sljedeće nastavke:

jd.	mn.
N. -Ø	N. - i
G. - a	G. - i
D. - e	D. - ęn
A. - Ø (za neživo), a (za živo)	A. - e / a (za srednji rod)
V. = N	V. = N
L. - e	L. - ah / eh / ima
I. - ęn	I. - i / ah / ima

DEKLINACIJA IMENICA A-OSNOVE

Po ovom se tipu sklanjaju imenice ženskog roda koje završavaju vokalom *-a*, te imenice muškog roda koje završavaju također vokalom *-a* (npr. vojvoda, ili prezimena Vivoda, Černeha).

NEŽIVO

jd.	mn.
N. miza	N. mize
G. mize	G. misØ
D. mize	D. mizah
A. mizę	A. mize
V. = N	V. = N
L. mize	L. mizah
I. mizę	I. mizami

ŽIVO

jd.	mn.
N. sēstra	N. sēstre
G. sēstre	G. sēstar
D. sēstre	D. sēstrami
A. sēstrō	A. sēstre
V = N	V = N
L. sēstre	L. sēstrah
I. sēstron	I. sēstrami

I kod ovog tipa deklinacije uočava se postojanost naglasaka. Dakle, i kod ženskog roda naglasak je uvijek na istom mjestu. Konkretno, kod imenice "sestra" očekivala sam čakavski akut (*sēstrá*) koji na tom mjestu poznaje većina buzetskih i čakavskih govora. Očigledno je slumski govor izgubio velik broj čakavskih akuta, te taj naglasak prenio za jedan slog prema početku riječi. Druga posebnost slumskog govora svakako je akuzativ jednine. Nije potrebno razlikovati kategoriju živosti - nastavak je -*g*, isto kao i kod slovenskih govora. Kod množine A = N. D i L. množine su jednaki i imaju nastavak -*ah*. U dativu bismo očekivali nastavak -*an*, no informatorica kaže da danas postoji u D mn. samo nastavak -*ah*, što je vjerojatno posljedica analogije s lokativom. Kod imenice *sēstre* (mn.), D se izjednačio s I. Kod imenice *sestra* izjednačili su se D i I. Očekivani bi oblik bio *sēstran*, ali oblik *sēstrami* vjerojatno je posljedica utjecaja hrvatskog književnog jezika. I u ovom tipu deklinacije vokativ je jednak nominativu.

U govoru Sluma nastavci za ovaj tip sklonidbe su sljedeći:

jd.	mn.
N. - a	N. - ē
G. - ē	G. Ø
D. - ē	D. - ah / - ami
A. - g	A. - ē
V = N	V = N
L. - ē	L. - ah
I. - on	I. - ami

I-OSNOVA

Po ovom tipu deklinacije mijenjaju se imenice ženskoga roda koje završavaju konsonantom. Prikazat ću ovaj tip deklinacije na primjerima *kost* i *krv*. Osim ovih imenica tu spadaju i imenice *nit*, *mast*, *noć*... Napominjen da imenicu *krv* nisam deklinirala u množini, jer su ti oblici neuobičajeni.

jd.	mn.	jd.
N. kūs	N. kūsti	N. krv
G. kūsti	G. kūsti	G. kŕvi
D. kūsti	D. kuščáh / kūstima	D. kŕvi
A. kus	A. kūsti	A. krv
V = N	V = N	V = N
L. kūsti	L. kūsteh	L. kŕvi
I. kūščō	I. kūstima	I. kŕvljo

Vidimo da u govoru Sluma postoji prava *i*-deklinacija. U jednini nastavak je -*i* za sve padeže osim za I jd, gdje je nastavak -*g*. Glasovni skup *šč* i ovdje je nastao iz praslavenskog glasovnog skupa *sti*. U D mn. imamo dvojni nastavak -*ah* i -*ima*, isto kao i kod D mn. za ženski rod. Stariji je nastavak -*ah*, ali na tom bismo mjestu očekivali nastavak -*an* (isto kao i u praslavenskom jeziku), kojeg u slumskom govoru nema. Drugi nastavak -*ima* nastao je analogijom prema književnom jeziku ili prema instrumentalu. U primjeru za "*kost*" u svim padezima imamo oblik "*kus*". U većini ostalih buzetskih govora ovaj tip deklinacije nestaje, pa imenice koje bi se morale mijenjati po ovom tipu preuzimaju nastavke iz *a*-sklonidbe.

Slumski govor za deklinaciju imenica *i*-osnove ima sljedeće nastavke:

jd.	mn.
N. Ø	N. -i
G. -i	G. -i
D. -i	D. -ah / -ima
A. -Ø	A. -i
V = N	V = N
L. -i	L. -eh
I. -g	I. -ima

DEKLINACIJA IMENICA S PRODUŽENOM OSNOVOM

Po ovom se tipu deklinacije dekliniraju imenice muškog roda koje završavaju vokalom *e* ili *o*, ali prije dobivanja nastavka osnova im se pridružuje suglasnikom *t*. Na taj se način najčešće dekliniraju osobna muška imena koje završavaju na *e*: *Mate*, *Frane*, *Jure*..., ali i muška imena koja završavaju vokalom *o*: *Marko*, *Branko*, *Franko*, *Marino*. Strana imena mogu se deklinirati i i po deklinaciji *o*-tipa: N. *Andelo* i G. *Andela*. Takva imena (koja završavaju na *o*) najprije krajnje *o* zamjenjuju vokalom *e*, tomu dodaju suglasnik *t* te nakon toga odgovarajući nastavak npr. *Marko* G. *Marketa*. Prikazat ću deklinaciju jednog muškog imena. U književnom jeziku ovakav tip deklinacije ne postoji, ali u žargonu ga vrlo često susrećemo. Prikazat ću deklinaciju imena *Frane*, iako moj informator kaže da ovog

imena nema u Slumu, te da je ono dosta neuobičajeno za ovaj kraj.

N. Frànę
G. Frànęta
D. Frànęte
A. Frànęta
V = N
L. Frànęte
I. Frànęton

Nema posebnosti: imenici se dodaje suglasnik *t*, a tek onda nastavci koji su značajni za mušku deklinaciju *o*-osnove (ovdje postoji pravilo da ukoliko imenica završava vokalom *o*, *o* prelazi u *e* i tek nakon toga dobiva nastavke).

Govor Sluma ovim imenicama dodaje sljedeće nastavke:

N. -o / -e
G. -ta
D. -te
A. -ta
V = N
L. -te
I. -ton

PRIDJEVI

DEKLINACIJA PRIDJEVA

U govoru Sluma pridjevi imaju samo neodređeni oblik i dekliniraju se po *pridjevnoj deklinaciji*. Deklinirat ću pridjev "dobar".

<u>jd. m. r.</u>	<u>jd. ž. r.</u>
N. dõbr̥ / dõbr̥o (sr.r)	N. dõbra
G. dõbr̥ęga	G. dõbr̥ę
D. dõbr̥ęn	D. dõbr̥ę
A. dõbr̥ęga / dõbr̥-o (s.r)	A. dõbr̥ę
V = N	V = N
L. dõbr̥ęn	L. dõbr̥ę
I. dõbr̥ęn	I. dõbr̥ęn

mn. m. ž. sr. r.

N. dõbr̥ę (m.r.) / dõbr̥ (ž.r.) -a (sr.r)
G. dõbr̥ęh
D. dõbr̥ęma
A. dõbr̥ę (m. i ž. r.), -a (sr.r)
V = N
L. dõbr̥ęh
I. dõbr̥ęmę

Prvo što uočavamo jest D jd. za m. i sr. rod: tu vidimo da postoje isti oblici za D, L i I jd. G jd. (za m. r. i sr. r.) te D mn. uvijek imaju naveske. D mn. zanimljiv je i zato što se izgovara slično kao i u književnom jeziku. Mislim da je taj oblik preuzet iz hrvatskog književnog standarda. Na tom mjestu sam očekivala oblik *dõbr̥ęn*. Vjerojatno je takav oblik i postojao, ali je

vremenom izgubljen.

Nastavci za sklonidbu pridjeva u slumskom govoru su sljedeći:

<u>jd. m. r. / sr. r.</u>	<u>jd. (ž. r.)</u>
N. -Ø / -ę (sr.r.)	N. -a
G. -ęga	G. -ę
D. -ęn	D. -ę
A. -ęga (m.r. ž.) / -Ø (m.r. nž.) -o (sr.r)	A. -ę
V = N	V = N
L. -ęn	L. -ę
I. -ęn	I. ęn

mn.

N. -ę (m.r.) / -ę (ž.r.) / -a (sr.r.)
G. -ęh
D. -ęma
A. -ę (m.ž.r.) / -a (sr.r.)
V = N
L. -ęh
I. -ęmę

KOMPARACIJA PRIDJEVA

U slumskom govoru komparacija pridjeva može biti pravilna i nepravilna. To će pokazati sljedeći primjeri:

<u>POZITIV</u>	<u>KOMPARATIV</u>	<u>SUPERLATIV</u>
dõbar	bũlę	najbũlę
vęli	vęci	najvęci
mĩkin	mãnji	najmãnji
duh	dũžji	najdũžji
lęp	lępsi	najlępsi
gr̥t	gr̥tji	najgr̥tji
krvāv	krvavęji	ęš krvavęji
dębęli	dęblji	najdęblji / ęš dęblji
sręcõn	srętnęji	najsrętnęji / ęš srętnęji

Komparacija pridjeva u slumskom govoru slična je koparaciji pridjeva u hrvatskom književnom jeziku. Superlativ se tvori tako da se komparativu dodaje prefiks *naj-*. To vrijedi za sve pridjeve, a komparativ se tvori tako da se pozitivu dodaju nastavci *-i*, *-ji*, *-ęji*. Ti nastavci mogu prouzročiti glasovne promjene (jotaciju) npr. *bũlę*, *lępsi*, *dũžji*... Zanimljivost je ovog govora da se superlativ može tvoriti i tako da koparativu dodamo prilog *ęš* (jos). Na taj način dobivamo opisno uspo-ređivanje. Tako u Slumu uglavnom kompariraju pridjeve koji se rijetko kompariraju u svakodnevnom govoru.

LIČNE ili OSOBNE ZAMJENICE

U govoru Sluma nalazimo ove lične zamjenice: *jas*,

ti, on, ona, ono, mi, vi, oni, one, ona. Prikazat ću njihovu deklinaciju:

N. jas	N. ti
G. mēņe, mē	G. tēbē, tē
D. mēņe, mē	D. tēbē, tē
A. sēbē	A. tēbē, tē
V = N	V = N
L. mēņe	L. tēbē
I. mēnun	I. tōbun
N. on, ono (sr.r)	N. ona
G. nēga, ga	G. nē, jē
D. nēme, mē	D. nē, jē
A. nēga, ga	A. njo, jo
V = N	V = N
L. nēme	L. nje
I. njin	I. njo

množina

N. mi	N. vi	N. oni, one, ona
G. nēs	G. vēs	G. njih, jih
D. nan	D. vēn	D. njin, jin
A. nēs	A. vēs	A. njih, jih
V = N	V = N	V = N
L. nan	L. vēn	L. njih
I. nāmi	I. vēmi	I. njīmi

Prva je posebnost akuzativ zamjenice *ja* koji glasi *sēbē*. U svakom bi slučaju na ovom mjestu morao biti oblik *mēņe* (isto kao genitiv). Moj informator kaže da takav oblik u svakodnevnom govoru nije moguć, npr. nije moguće reći: *Vidin mēņe*, nego samo *Vidin sēbē*. Međutim, oblik *sēbē* ne pripada ličnim zamjenicama, već povratnoj zamjenici *sebe* ili *se* i u ovu je deklinaciju najvjerojatnije došao analogijom. Instrumental zamjenice *ja* glasi *mēnun*. Posebnost je i akuzativ zamjenice *ona* koji glasi *njo, jo*, ali već znamo da u slumskom govoru imenice i zamjenice ženskog roda u akuzativu imaju nastavak *-o*. Za govor Sluma karakteristična je deklinacija zamjenica *mi* i *vi*. Kod zamjenice *mi* posebni su G i A koji glase *nēs*, a kod zamjenice *vi* vokal *ē* nalazimo u svim padežima. Moguće je da je taj vokal nastao zbog dugog izgovora glasa *a*. U govoru Sluma kod svih oblika zamjenica izjednačili su se D i L, osim kod zamjenice *oni*, čiji L glasi *njih*. Postoje duži i kraći oblici zamjenica, ali ovaj govor ne poznaje reduplikaciju. Koriste se ili samo duži oblik (kad nešto želimo istaknuti), ili samo kraći oblik:

Mēņe buli glāva.

Mē buli glāva.

POSVOJNE ZAMJENICE

U govoru Sluma nalazimo ove posvojne zamjenice: *mōj, tvōj, njeḡōv, njejin, naš, vaš, njih*. Dekliniraju se po pridjevnoj deklinaciji:

N. mōj	N. tvōj
G. mōjēga	G. tvōjēga
D. mōjēn	D. tvōjēn
A. mōjēga, mōj, mōjo	A. tvōjēga, tvōj, tvōjo
V = N	V = N
L. mōjēn	L. tvōjēn
I. mōjēn	I. tvōjēn
N. njeḡōv	N. njejin
G. njeḡōviga	G. njejiniga
D. njeḡōvin	D. njeji
A. njeḡōviga, njeḡōv, njeḡōvo	A. njejiniga, njejin, njejo
V = N	V = N
L. njeḡōvin	L. njeji
I. njeḡōvin	I. njejin

množina

N. naš	N. vaš	N. njih
G. našēga	G. vašēga	G. njihēga
D. našēn	D. vašēn	D. njihēn
A. našēga, naš, našo	A. vašēga, vaš, vašo	A. njihēga, njih, njiho
V = N	V = N	V = N
L. našēn	L. vašēn	L. njihēn
I. našēn	I. vašēn	I. njihēmē

Pri deklinaciji posvojnih zamjenica zamjećujem da je naglasak uvijek na istom slogu. Zamjenice *mōj, tvōj, njeḡōv, naš, vaš* imaju isti D, L i I. Moramo razlikovati i kategoriju živosti u A m. r. Ostalih posebnosti nema budući da se dekliniraju po pridjevnoj deklinaciji.

POKAZNE ZAMJENICE

U govoru Sluma postoje pokazne zamjenice: *ta, ta, to, te, te, ta*. Deklinacija izgleda ovako:

jd.	mn.	
N. ta, to (sr.r.)	N. ta	N. te (m.r.), te (ž.r.), ta (sr.r.)
G. tēga	G. tē	G. tēh
D. tēmē	D. tē	D. tēmē
A. tēga, ta, to	A. tē	A. tē (m i ž.r.), ta
V = N	V = N	V = N
L. tēmē	L. tē	L. tēh
I. tēn	I. tēn	I. tēmē

Prva je pokazna zamjenica *ta* - u književnom jeziku

to bi bile zamjenice *taj* ili *ovaj*. Nastala je iz praslavenskog oblika *tъ*, odnosno iz današnjeg oblika *taj*; *j* je ispao, a *a* se produžilo (zato u nekim buzetskim govorima na ovom mjestu nalazimo diftonge). Ova deklinacija slijedi pridjevnu deklinaciju. U množini vidimo da su se izjednačili D i I. Već smo prije vidjeli da u Slumu najčešće dolazi do izjednačivanja ili čak miješanja padeža. Deklinacija u množini jednaka je za sva tri roda (osim u N i A), a deklinacija u jednini ista je za muški i srednji rod, osim u N i A.

UPITNE ZAMJENICE

U slumskom govoru upitna zamjenica za živo je *ki*, a za neživo je *kaj*. Deklinacija ove dvije zamjenice je ista (nema razlike npr. *koga* - *čega*):

N. <i>ki</i>	N. <i>kaj</i>
G. <i>kiga</i>	G. <i>kiga</i>
D. <i>kime</i>	D. <i>kime</i>
A. <i>kiga</i>	A. <i>kaj</i>
V = N	V = N
L. <i>kemi</i>	L. <i>kemi</i>
I. <i>kin</i>	I. <i>kin</i>

Posebnosti pri ovom tipu deklinacije nema.

GLAGOLI

TVORBA PREZENTA

Tvorbu prezenta prikazat ću na primjerima:

<u>dat</u>		<u>bit</u>	
1. <i>dan</i>	1. <i>dāmo</i>	1. <i>son</i>	1. <i>smo</i>
2. <i>daš</i>	2. <i>dāste</i>	2. <i>si</i>	2. <i>ste</i>
3. <i>da</i>	3. <i>dājo</i>	3. <i>je</i>	3. <i>so</i>

<u>jes</u>		<u>imat</u>	
1. <i>jin</i>	1. <i>jimo</i>	1. <i>īman</i>	1. <i>īmamo</i>
2. <i>jis</i>	2. <i>jiste</i>	2. <i>īmaš</i>	2. <i>īmastę</i>
3. <i>ji</i>	3. <i>jijo</i>	3. <i>īma</i>	3. <i>īmajo</i>

<u>pit</u>		<u>govorit</u>	
1. <i>pijen</i>	1. <i>pijemo</i>	1. <i>govōrin</i>	1. <i>govōrimo</i>
2. <i>piješ</i>	2. <i>pijeste</i>	2. <i>govōriš</i>	2. <i>govōristę</i>
3. <i>pije</i>	3. <i>pijjo</i>	3. <i>govōri</i>	3. <i>govōrijo</i>

<u>ględat</u>		<u>sędet</u>	
1. <i>ględan</i>	1. <i>ględamo</i>	1. <i>sędin</i>	1. <i>sędimo</i>
2. <i>ględaš</i>	2. <i>ględaste</i>	2. <i>sędiš</i>	2. <i>sędistę</i>
3. <i>ględa</i>	3. <i>ględajo</i>	3. <i>sędi</i>	3. <i>sędijo</i>

1. lice jednine prezenta umjesto krajnjeg *-m* ima krajnje *-n*, to je tipično za sve čakavske govore. Također, 3. lice množine prezenta tvori se nastavcima *-ajo*, *-ejo*, *-ijo* (osim glagola *biti*). Krajnje *i* u infinitivu uvijek otpada. Osobitost sprežanja svakako je drugo lice množine prezenta: ono se tvori nastavkom *-ste*: *dāste*, *īmastę*, *ględaste*, *govōristę*. Taj nastavak ušao je u slumski govor iz slovenskih primorskih govora, koji također poznaju ovakve oblike. To je još jedan dokaz da isoglosa slovenskih govora prodiru u čakavske govore i tako nastaju jezični oblici koji ne postoje u ostalim krajevima. Baš to čini buzetske govore specifičnima.

Evo nastavaka za tvorbu prezenta u govoru Sluma:

<i>-n</i>	<i>-mo</i>
<i>-š</i>	<i>-ste</i>
<i>-Ø</i>	<i>-jo</i>

IMPERATIV

Postoje imperativni oblici za 2. lice jd. i 2. lice mn., te složeni oblici za 3. lice jd. i 3. lice mn. Posebnost slumskog govora je u tome što se složeni imperativni oblik tvori od *nej* + prezent (a ne *naj* kao što je to slučaj u ostalim buzetskim govorima - *naj* i *nej* znače neka).

<u>2. lice jd.</u>	<u>2. lice mn.</u>	<u>3. lice jd.</u>	<u>3. lice mn.</u>
<i>daj</i>	<i>dājte</i>	<i>něj da</i>	<i>něj dājo</i>
<i>pij</i>	<i>pijte</i>	<i>něj piję</i>	<i>něj pijjo</i>
<i>ględaj</i>	<i>ględajte</i>	<i>něj ględa</i>	<i>něj ględajo</i>
<i>sędi</i>	<i>sędite</i>	<i>něj sędi</i>	<i>něj sędjo</i>

Ovaj se oblik u Slumu tvori slično imperativu u književnome jeziku, pa drugih posebnosti nema.

FUTUR

Slumski govor poznaje samo *futur I.*, koji se tvori od prezenta glagola *htjeti* i infinitiva glagola. Prezent pomoćnog glagola *htjeti* u govoru Sluma glasi: *cōn*, *cęš*, *cę*, *cęmo*, *cęste*, *cęjo*.

<i>cōn dat</i>	<i>cęmo dat</i>	<i>cōn jęs</i>	<i>cęmo jęs</i>
<i>cęš dat</i>	<i>cęste dat</i>	<i>cęš jęs</i>	<i>cęste jęs</i>
<i>cę dat</i>	<i>cęjo dat</i>	<i>cę jęs</i>	<i>cęjo jęs</i>
<i>cōn imat</i>	<i>cęmo imat</i>	<i>cōn govōrit</i>	<i>cęmo govōrit</i>
<i>cęš imat</i>	<i>cęste imat</i>	<i>cęš govōrit</i>	<i>cęste govōrit</i>
<i>cę imat</i>	<i>cęjo imat</i>	<i>cę govōrit</i>	<i>cęjo govōrit</i>

cōn pit	cēmō pit	cōn glēdat	cēmō glēdat
cēs pit	cēstē pit	cēs glēdat	cēstē glēdat
cē pit	cējo pit	cē glēdat	cējo glēdat

Posebnosti nema.

PERFEKT

Govor Sluma danas više nema aorista, imperfekta i pluskvamperfekta pa se prošlost može izraziti samo perfektom. Perfekt se tvori od prezenta pomoćnog glagola *biti* (*sōn, si, jē, smō, stē, sō*) i glagolskog pridjeva radnog na -v, -la, -lō, -li, -lē, -la. To će dokazati i sljedeći primjeri:

sōn dēlav, -la, -lō	smō dēlali, -lē, -la
si dēlav, -la, -lō	stē dēlali, -lē, -la
jē dēlav, -la, -lō	sō dēlali, -lē, -la
sōn govōriv, -la, -lō	smō govōrili, -lē, -la
si govōriv, -la, -lō	stē govōrili, -lē, -la
jē govōriv, -la, -lō	sō govōrili, -lē, -la
sōn glēdav, -la, -lō	smō glēdali, -lē, -la
si glēdav, -la, -lō	stē glēdali, -lē, -la
jē glēdav, -la, -lō	sō glēdali, -lē, -la
sōn dav, -la, -lō	smō dāli, -lē, -la
si dav, -la, -lō	stē dāli, -lē, -la
jē dav, -la, -lō	sō dāli, -lē, -la

Glas -l na kraju riječi prelazi u -v (kod glagolskog pridjeva radnog za muški rod taj je prijelaz dosljedan). Ostalih posebnosti nema.

KONDITIONAL

Postoje i kondicional I. i kondicional II. Kondicional I. tvori se od lične zamjenice, aorista pomoćnog glagola *biti* (*bēn, bēs, bē, bēmō, bīstē, bījō*), te glagolskog pridjeva radnog na -v, -la, -lō, -li, -lē, -la. Aorist glagola *biti* koristi se samo za tvorbu kondicionala, a u govoru ga ne nalazimo. Kondicional II. tvori se od kondicionala I. glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog na -v, -la, -lō, -li, -lē, -la. Kondicional služi za izricanje želje ili pogodbe.

KONDITIONAL I.	KONDITIONAL II.
jas bēn dēlav, -la, -lō	jas bēn biv dēlav, -la, -lō
ti bēs dēlav, -la, -lō	ti bēs biv dēlav, -la, -lō
on bē dēlav, -la, -lō	on bē biv dēlav, -la, -lō
mi bēmō dēlali, -lē, -la	mi bēmō bili dēlali, -lē, -la
vi bīstē dēlali, -lē, -la	vi bīstē bili dēlali, -lē, -la
oni bījō dēlali, -lē, -la	oni bījō bili dēlali, -lē, -la

U slumskom su govoru zanimljivi oblici aorista glagola *biti* za 2. i 3. lice množine, a glase *bīstē* i *bījō*. Na tom bi mjestu očekivali *bēstē* i *bējō* - vjerojatno se artikulacija glasa e na tom mjestu toliko suzila da je e prešao u i.

KONDITIONAL I.

jas bēn glēdav, -la, -lō
ti bēs glēdav, -la, -lō
on bē glēdav, -la, -lō
mi bēmō glēdali, -lē, -la
vi bīstē glēdali, -lē, -la
oni bījō glēdali, -lē, -la
jas bēn govōriv, -la, -lō
ti bēs govōriv, -la, -lō
on bē govōriv, -la, -lō
mi bēmō govōrili, -lē, -la
vi bīstē govōrili, -lē, -la
oni bījō govōrili, -lē, -la

KONDITIONAL II.

jas bēn biv glēdav, -la, -lō
ti bēs biv glēdav, -la, -lō
on bē biv glēdav, -la, -lō
mi bēmō bili glēdali, -lē, -la
vi bīstē bili glēdali, -lē, -la
oni bījō bili glēdali, -lē, -la
jas bēn biv govōriv, -la, -lō
ti bēs biv govōriv, -la, -lō
on bē biv govōriv, -la, -lō
mi bēmō bili govōrili, -lē, -la
vi bīstē bili govōrili, -lē, -la
oni bījō bili govōrili, -lē, -la

PRILOZI

U slumskom govoru najčešće susrećemo ove priloge: *jātros* (jutros), *vēc* (već), *kāšnjē* / *kašnjējē* (kasnije ili poslije), *prīvo* (prije), *nīgdar* (nikad), *sīmō* (ovamo), *tan* (tamo), *vən* (van), *drētō* (odmah), *nāprēd* (naprijed), *udzāt* (iza)... Prilozi mogu na kraju dobiti glas r, koji je nekad označavao povratnost.

PRIJEDLOZI

Prijedlozi su također nepromjenjive riječi, pa cu stoga samo nabrojiti nekoliko najčešćih prijedloga: *z* (s, sa), *h* (k), *udzāt* (iza), *nat* (iznad), *pōt* (ispod), *u*, *is* (iz), *na*, *skūzi* (kroz)...

VEZNICI

Veznici su nepromjenjive riječi, ima ih mnogo, ali ja ću nabrojiti najčešće: *ma*, *i*, *dōk*, *zatū*, a...

Književni je govor puno bogatiji veznicima od dijalekata, jer u dijalektima jedan veznik ima više namjena.

UZVICI

Uzvici su nepromjenjive vrste riječi. U govoru Sluma najčešći je uzvik *Ej!*, ili *Ej Ti!* ili *O!* Prikazat ću uzvike za dozivanje ili tjeranje životinja. Slumski je govor siromašan uzvicima, poznaje ih tek nekoliko i to uglavnom one već nabrojene (slumski govor ima malo uzvika za dozivanje životinja, jer je to planinsko selo i najčešće su uzgajali samo ovce).

UZVICI:

za dozivanje kokoši

pi-pi

za mačku

mačku zovu "poljupcima" (*māc*, *māc*) ili *min-min*, *bēžē* (za tjeranje)

za psa

nema posebnog uzvika za dozivanje psa, a tjeraju ga uzvicima *mrs̃* ili *běži*

za ovcu

trk, trk, trk (za dozivanje i tjeranje)

Uzvicima završavam poglavlje koje se odnosilo na morfološka obilježja u govoru Sluma.

LEKSIČKA OBILJEŽJA

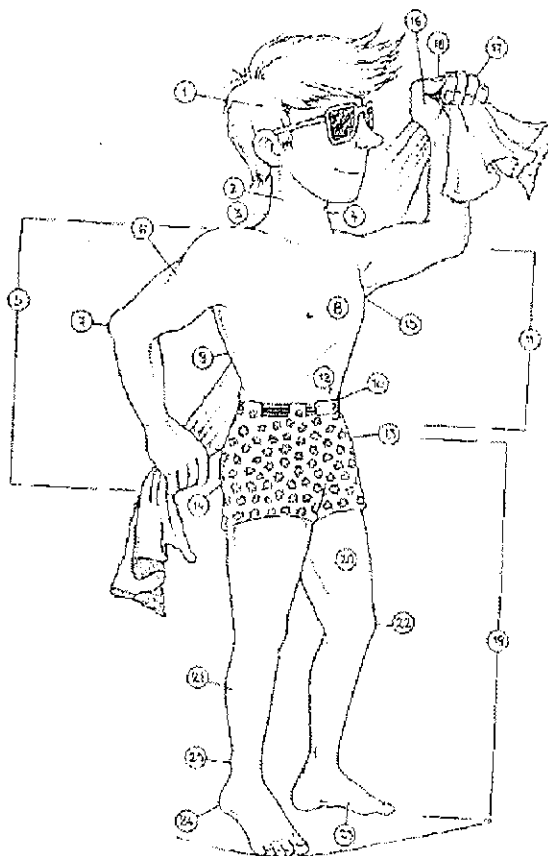
Bogatstvo svakog jezika nalazi se u njegovom rječniku. Književni jezici obično imaju opsežnije rječnike od njihovih dijalekata, jer u njih prodiere svakim danom sva više riječi iz stranih jezika, imaju odlično razvijenu terminologiju, funkcionalne stilove... S druge strane, dijalekt se ne mijenja brzo kao standardni jezik, on čuva staro stanje, arhaične riječi i oblike. Opasnost koja prijeti dijalektima zapravo leži u književnom jeziku, jer on sve više prodiere u njih putem škola i medija. Dijalektima se ne posvećuje dovoljna pažnja, nitko ne brine o njihovu očuvanju, jer svi zaboravljamo na njihovu vrijednost. Pomoću dijalekata možemo rekonstruirati

nekadašnje stanje u jeziku (praslavenski akcent moguće je rekonstruirati samo na osnovi čakavskog narječja i ruskog jezika; a u ovom smo članku vidjeli da se čakavski akcent već izgubio u govoru Sluma, kao i u nekim ostalim govorima). Primijetila sam da stariji ljudi svoje govore odlično čuvaju, za razliku od svojih potomaka. To je hvaljevrijedno budući da su ti ljudi završili talijanske škole i većina njih ni danas ne zna hrvatski književni jezik.

Možemo zaključiti da svi buzetski govori imaju puno riječi preuzetih iz talijanskog jezika, u Slumu je vidljiv i velik utjecaj slovenskoga, postoje riječi koje su ostale nepromijenjene još iz vremena staroslavenskog jezika. Ovi krajevi nalaze se na području koje je često mijenjalo gospodara i svatko tko je došao želio je ostaviti pečat u govoru, ali malo je kome to uspjelo, jer su ovi dijalekti već stoljećima ostali gotovo netaknuti: jezik Istarskoga razvoda i ovi govori vrlo su slični. Teško je predočiti jezično bogatstvo slumskog govora. Treba doći i slušati ljude koji se njime služe. Mogu samo ponuditi dio, zapravo djelić toga. U nastavku prikazat ću nazive za dijelove tijela, životinje, biljke.

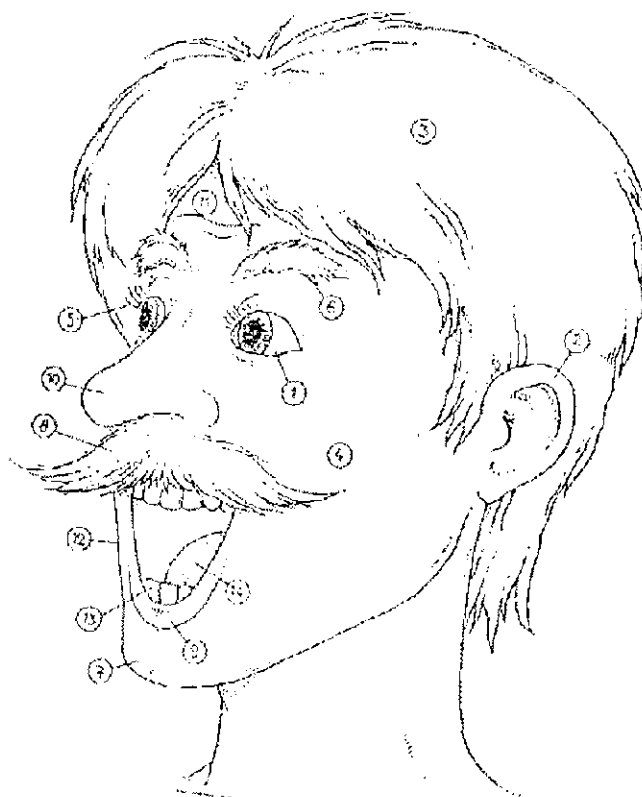
DIJELOVI TIJELA

- 1 - gláva
- 2 - vrat
- 3 - tēme
- 4 - krkljānc
- 5 - rōka
- 6 - nad lākot
- 7 - lākot
- 8 - pēsā
- 9 - rēbra, hrbot
- 10 - pas
- 11 - tēlo, zivōt
- 12 - pūpōk
- 13 - kuk
- 14 - rit
- 15 - pōt pāzōh
- 16 - pālōc
- 17 - pētī, pēs (šaka)
- 18 - nōkōt
- 19 - nōga
- 20 - stēgnō
- 21 - put kulēnō
- 22 - kulēnō
- 23 - stopālō
- 24 - pēta
- 25 - člēn

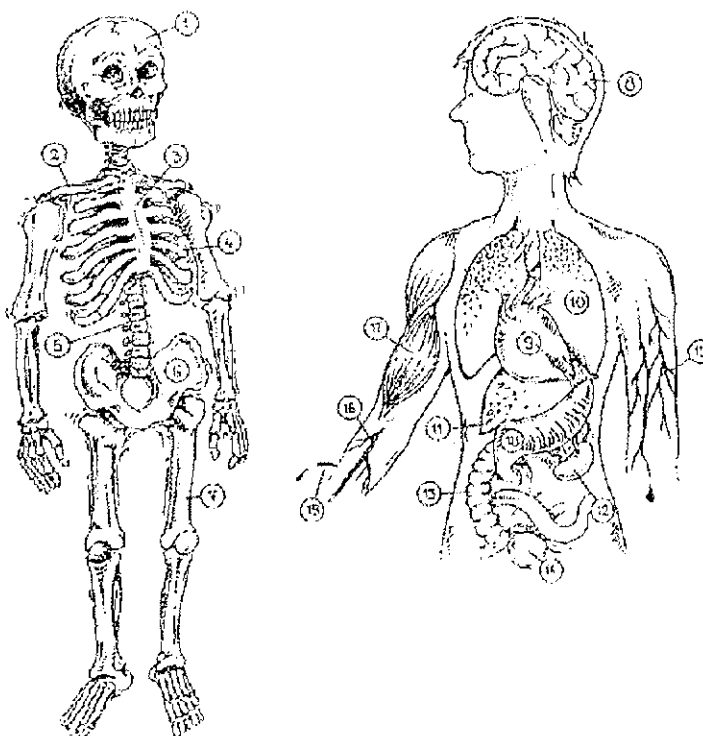
DIJELOVI GLAVE

- 1 - oko
- 2 - vđho
- 3 - lāsī
- 4 - ohrās, līcē
- 5 - nema podataka
- 6 - ohrvg
- 7 - hrāda
- 8 - hrķē
- 9 - trōpci
- 10 - nus
- 11 - cōlo
- 12 - vōsta
- 13 - zup
- 14 - zējik

KOSTUR I UNUTARNJI ORGANI

- 1 - lohānja
- 2 - kus ot vrāta
- 3 - pēsna kus
- 4 - rēbro
- 5 - hrptenica
- 6 - bōke
- 7 - kus
- 8 - mozgāni
- 9 - srce
- 10 - plōca
- 11 - jētra
- 12 - bubrēh
- 13 - ulīto
- 14 - mehār
- 15 - žīla
- 16 - žīla
- 17 - mūškōl
- 18 - želōdgc
- 19 - krv

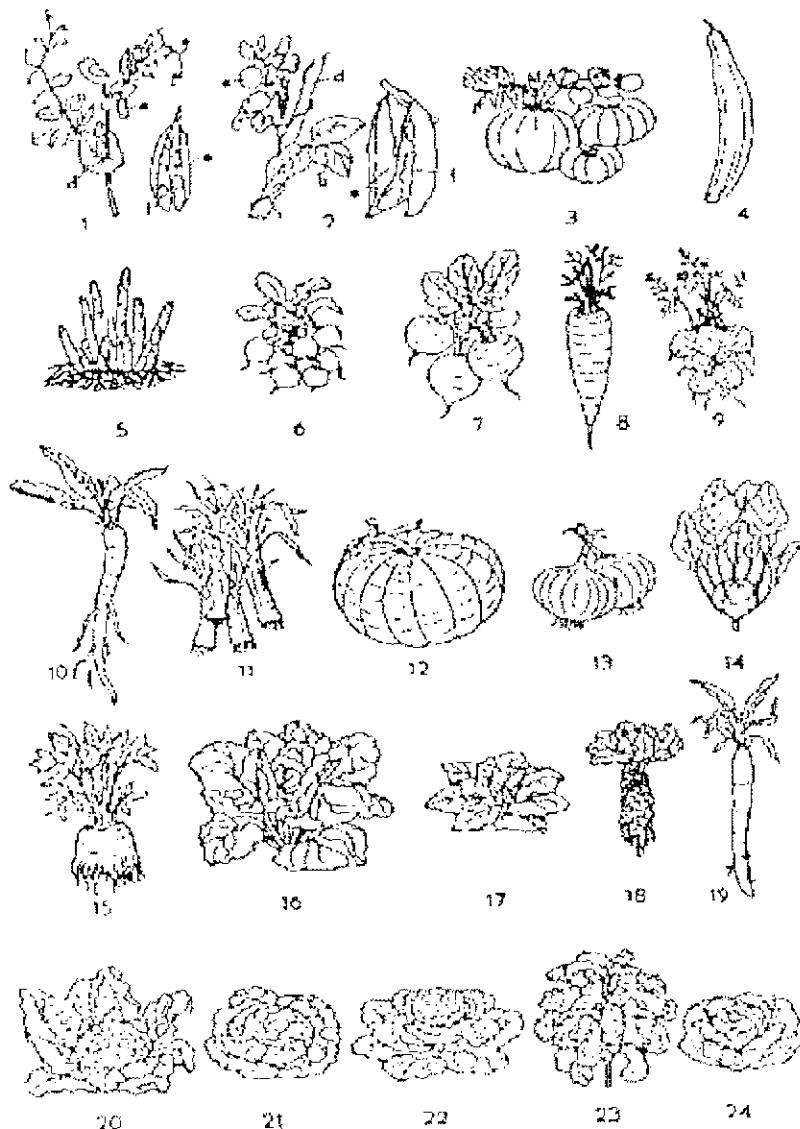

BILJKE

POVRĆE

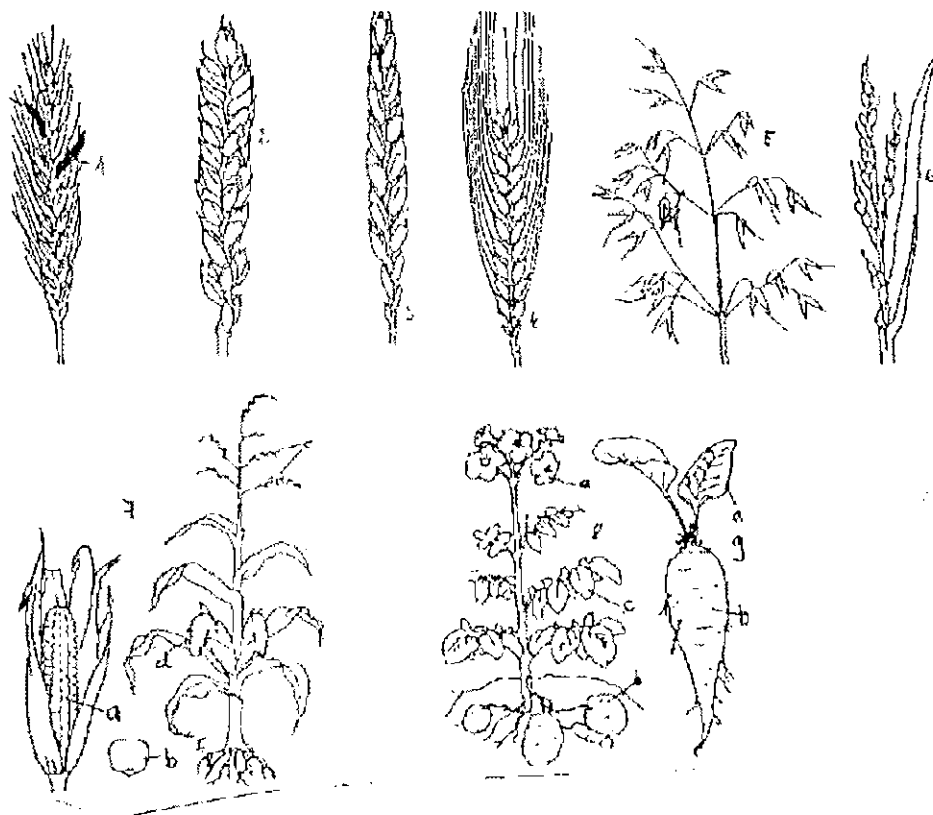
Svaki govori ima nazive samo za one biljke koje su rasle na njihovom području (ako nisu poznavali biljku, nemaju ni naziv za nju).

- 1 - biže
- 1a - cvět
- 1b - pęřo
- 1c - nema podataka
- 1d - nema podatak
- 1e - męřnja
- 1f - biže
- 2 - pęřo
- 2a - cvět
- 2b - pęřo
- 2c - stęblo
- 2d - paladič za zavęzat, frąške
- 2e - pęřo, sęme
- 2f - pęřo, sęme
- 3 - pumidęr
- 4 - kugųmer
- 5 - řpąrga
- 6 - nema podataka
- 7 - nema podataka
- 8 - męřlin
- 9 - nema podataka
- 10 - hręn
- 11 - pęř
- 12 - tikva
- 13 - čębđla
- 14 - nema podataka
- 15 - řęljęn / řęjęn
- 16 - blitva
- 17 - řpinąt
- 18 - nema podataka
- 19 - nema podataka
- 20 - kąvuli
- 21 - kapđs (bęli)
- 22 - kapđčing
- 23 - zęlęni kapđs
- 24 - salđta

POLJSKI PLODOVI

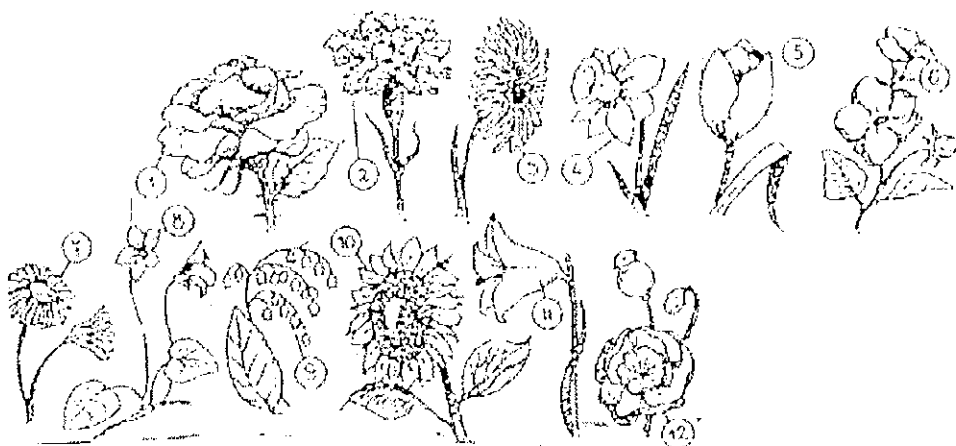
- 1 - nema podataka
- 2 - čenica
- 3 - biljke nema
- 4 - ječon
- 5 - oves
- 6 - riži
- 7 - trkin
- 7a - gláva ut trkina
- 7b - zrno
- 7c - nema podataka
- 7d - nema podataka
- 7e - koren
- 8 - krumpilj
- 8a - cvát krumpilja
- 8b - krumpilj
- 8c - perje
- 9 - répa
- 9a - perje
- 9b - koren

Žitarice su se malo uzgajale u Slumu (zbog nepristupačnog terena) i zato nema mnogo naziva za ove biljke. Uglavnom se sve kazuje opisno: *krumpilj cvátg*, *krumpilj jg zřev*. Biljka na slici br. 3 ne raste u tim krajevima i zato nema ni naziva za nju (u književnom se jeziku ova biljka zove *pit*).

CVIJEĆE

- 1 - ružar
- 2 - šćapón
- 3 - martinka
- 4 - mladanića
- 5 - túlipan
- 6 - mácuhića
- 7 - nema podataka
- 8 - vjólíća
- 9 - đúrđa / đúrđíća
- 10 - nema podataka
- 11 - lělije
- 12 - mák

DRVEĆE

- 1 - bręza
- 2 - hrás
- 2a - zalót
- 3 - jęsęn
- 4 - kőstęnj
- 5 - vřba
- 6 - nema podataka
- 7 - bōr
- 7a - skōra
- 7b - babōčka
- 8 - gōba

Breza je drvo koje u Slumu ne raste, zato je i naziv za nju preuzet iz književnog jezika. Najzanimljiviji su svakako nazivi za borove češere. Drvo na slici br. 6 u Slumu nije poznato, pa nema ni naziva za njega.

PREGLED JEZIČNIH OBILJEŽJA

Na kraju ovog članka, izdvojila sam čakavska i kajkavska obilježja govora Sluma.

ČAKAVSKA OBILJEŽJA

- 1) dobro se razlikuju glasovi *č* i *c*, ne može doći do zamjene ta dva glasa, jer se *č* izgovara kao *tʃ*
- 2) krajnje *-m* zamjenjuje se glasom *-n*
- 3) umjesto glasa *đ* nalazimo *j* (*đ* se javlja samo u onim riječima koje su preuzete iz hrvatskog književnog jezika).
- 4) vokalne */dalo* je *u*
- 5) refleks *č* je ekavsko - ikavski
- 6) glasovni skup *st* dao je *sc*
- 7) glasovni skup *čr* je sačuvan
- 8) krajnje *i* u infinitivu otpada
- 9) upitna zamjenica za živa bića je *ki*
- 10) aorist, imperfekt te pluskvamperfekt se ne koriste
- 11) ima mnogo talijanizama, a za talijanski glas *s* ili *ss* govori imaju *š*

...

KAJKAVSKA (SLOVENSKA I HRVATSKA KAJKAVSKA) OBILJEŽJA

- 1) upitna zamjenica je *kaj*
- 2) postoji protetsko *v* ili *j*
- 3) nema sibilizacije
- 4) 3. lice množine prezenta tvori se nastavkom *-jo*
- 5) zvučni suglasnici na kraju riječi zamjenjuju se bezzvučnima
- 6) A jđ. za ž.r. tvori se nastavkom *-o*
- 7) razlikuju zatvoreno i otvoreno *o* i *e*

...

Čakavskih obilježja ima svakako više, a to je i razumljivo. No, kako u jeziku nema granica, normalno je da u ovu bazu ulaze riječi i oblici iz susjednog jezika, a naročito u ovakvim pograničnim govorima. Zato njima treba posvećivati više pažnje, a ne zanemarivati ih, jer se u njima krije i identitet ljudi koji ih govore.

Na kraju prilažem literarni tekst u slumskom govoru.

Informatorica koja mi je pomogla u proučavanju govora Sluma, gđa. Zlata Marzzi, nije znala ni jednu pjesmicu ili priču na slumskom dijalektu, pa mi je ispričala sljedeće:

Nę znán náńka čńo právicę, má mōręń sęńákę káj povędat o negdánjih óbičájih u Slōmí, i u slōmskin sęmłji. Zástitńik svętoć ję svęti Matęja. Sęmłj ję u męsęci šęťęmbri. Oni kí sę přšli u Slōm iz Rakitovca (Rakitljani) i iz Bręsta (Brřljani) usí sę přšli ná nōęę. Nikadá ję vájk bív plęš. Tú óš jás pámtin, dōk mi ję óš náńa bilá žíva. Ná nōęę smō hōdili iz gráda u Slōm. Pučivali smō dvá dō trř bōta, prvi bōt u Drasčicih, drōgi bōt ná Počękájih, a tręti bōt ná vřh krōga. Náńa nás ję čakala. Nájprvo smō šli h guręnji náńi, má smō dręto tęklę h dulęnji náńi, zatú kí náń ję bilá búlja zá męńę i zá sęstro. Z tęto Marijo sōń vájk hōdila pō Slōmí i smō sę usí pozdrávljali i busęvali. Kadá smō přšlę u hísę, tęta bí mł znála řęć: hōmę sę dręto umit, dá sę umijęmę út tulíkęga busęvanja. Uvęčer ję znáv bit plęš. Plęsalo sę ję ná zęmłji kí sę ję kí zná kulíkę dnęvi prvo mōčłli, dá sę zęmłja střdnę, a sę ję biló ográjęńo z gránjęń. Zá pōć plęsat sę ję mōraló plácát. Vánih ję vájk biló žęń kí sę skiljálę skúzi gránję i ględalę kí s kin plęšę. Řętkę kadá smō spáli pūli náńę, vájk smō ná nōęę šli nářęt damú. I óš čńo nęćęń nigdar pozábít. Tú sę slōmskę mářkarę i nářęt mōja tęta. Lępę sę spámętin dá sí ję óbúklá nękáj bęlęga, a za kítę sí ję stávila řęstę řt čęsna.

nānka = niti, prāvica = priča, sēnāko = ipak,
 povēdat = ispričati, negdānjih = nekadašnjih, sēmōlj =
 sajam, šetēmbar = rujan, pīšli = došli, nā nōge = pješke,
 vāj = uvijek, nūna = baka, pučivali = odmarali, bōt =
 put, nā vřh krōga = vrh brijega u bužetskom krasu,
 gurēnja nūna = baka koja je živjela u gornjem dijelu
 sela, dulēnja nūna = baka koja je živjela u donjem
 dijelu sela, būlja = bolja, bušēvali = ljubili, hāša = kuća,
 pīvo = prije, vānih = izvana, škiljālē = virile, skūzi =
 kroz, rētko = rijetko, nāzōt = natrag, damū = kući,
 nīgdar = nikad, spāmētīn = sjećam, kītē = pletenice,
 rēstē ūt čēsna = češnjak upleten u pletenice

BILJEŠKE

Objašnjenje znakova:

e - zatvoreno e
 ē - otvoreno e
 o - zatvoreno o
 ō - otvoreno o
 ǣ - nosnik
 ǫ - nosnik
 Ā - mjesto naglaska

đ - poluglasnik

Kratice:

m.r. = muški rod

ž.r. = ženski rod

sr.r. = srednji rod

jd. = jednina

mn. = množina

N = nominativ

G = genitiv

D = dativ

A = akuzativ

V = vokativ

L = lokativ

I = instrumental

ZAHVALA

Zahvaljujem se svima koji su mi pomogli u
 ostvarivanju ovog članka, ponajprije mojoj informatorici
 gdi. Zlati Marzzi.

THE IDIOM OF THE VILLAGE OF SLUM

Nataša VIVODA

HR-52420 Buzet, Goričica 24

SUMMARY

The article presents some of the more significant characteristics regarding the idiom of Slum, a village in the Čičarija district, which is due to its geographical position cognate to the Slovene language. It also attempts to establish which language group the idiom of Slum belongs to, namely, does it contain more Čakavski or Slovene characteristics. In the end it was manifested that like all other idioms of Buzet this one, too, belongs to the group of Čakavski languages, for it has more Čakavski distinctions, although the Slovene language characteristics cannot be excluded in view of the fact that the Slovene language reaches into this district as well. The idiom was studied in the field with the aid of a native speaker. The article is divided into three parts.

The first part presents some phonetic characteristics of the Slum idiom, i.e. its syllables. It attempts to discover whether the Slum idiom has the same syllables as the Croatian literary language, whether it knows some new syllables, and whether it has lost any syllables from the literary language. Vowels, and particularly consonants, are presented separately. The pronunciation of these syllables is also described, as well as modifications occurring together with them. It was established that the Slum idiom contains more vowels than the Croatian literary language, for it possesses the open and closed e and open and closed o, which is one of the characteristics of the Slav languages. As far as consonants are concerned, it became clear that the Slum idiom possesses the same consonants as the literary language, and it is interesting that the consonant lj has been preserved, which the Čakavski languages do not possess at all. The author of the article also followed the reflexes of some ancient syllables that were in use in the pre-Slavic language but do not exist any more. Most interesting here is the reflex of the ancient syllable jat, which it turned out to be Ekavsko-Ikavski. In the second part of the article some morphologic characteristics are presented. Considering that morphology covers a very extensive field (it studies the types of words and their changes), some of its most significant spheres are presented herewith: vowels and types of declension, adjectives, their declension and comparison, the most important types of pronouns and their declension, verbs and their

conjugation, as well as their tenses and moods. It was established that the Slum idiom knows fewer verb tenses than the Croatian literary language, for it no longer uses the aorist, imperfect and plusquamperfect. There exist the same declension types as in the literary language, but the prolongations are more and more often not the reflexes of the pre-Slavic declension prolongations but were taken from the literary language. Some unaltered words are also stated.

The third part presents some lexical characteristics of the Slum idiom, i.e. a part of the language fund, namely: the terms for parts of the body and head, for domestic animals, plants (varieties of grain, fruit, flowers and trees). Considering that the Slum idiom has been invaded, the same as all other languages, by the increasing number of words from the literary language, at least some old Slum words were attempted to be saved from oblivion in this way.

In the article the author dealt neither with accentuation (each word is marked only with the position of the stress but not its type) nor with the etymology of words, which means that these issues remain open for some further investigations in the future.

Key words: dialectology, pronunciation phonetics, reflexes of the pre-Slavic syllables, Čičarija, Croatia, Slum

LITERATURA

Bratulić, J. (1973): Pogled u kulturnu prošlost Buzeštine. Kaj 6. Vjesnik. Zagreb, 29-42.

Draščić, N. (1995): Govor Sv. Martina. Buzetski zbornik 20. Buzet, Katedra čakavskog sabora, 151-182.

Jakov Volčić (1988): Jakov Volčić i njegovo djelo. Zbornik priloga i grade. Pazin, IKD J. Dobrila.

Jakovljević, B. (1996): Biografski leksikon Buzeštine i općine Lanišće. Pazin, Čakavski sabor.

Kalsbeek, J. (1976): Položaj govora Nugle kod Roča unutar sjeverozapadnočakavskog kompleksa. Istra. Pula, 126-133.

Malecki, M. (1930): Przegląd słowiańskich gwaru Istrii. Krakow.

Peruško, T. (1965): Razgovori o jeziku u Istri. Pula.

Ribarić, J. (1940): Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri. Srpski dijalektološki zbornik IX/1940. Beograd.

Rubić, I., Jakovljević, B. (1961): Buzet i njegov kraj Buzeština. Narodno sveučilište A. Vivoda Buzet. Zagreb - Buzet.

Šimunović, P. (1970): Dijalekatske značajke buzetske regije. Istarski mozaik VIII, 5-6. Pula, 35-39.

Šimunović, P. (1976): Takozvana buzetska kajkavština. Istra 6-7. Pula, 41-45.

Šimunović, P. (1992): Ogledi govora na Buzeštini. Buzetski zbornik 17. Buzet, Katedra čakavskog sabora, 33-43.

Težak, S., Babić, S. (1992): Gramatika hrvatskog jezika. Zagreb, Školska knjiga.

UJETNIKI
PRIGIONIERI
PRISONERS

